

NOGIRONLIGI BO'LGAN BOLALARDA RUHIY YOLG'IZLIKNI KAMAYTIRISHDA MEHRGA ASOSLANGAN PEDAGOGIK YONDASHUV

Jumayev Ismoil Istamovich

Buxoro "Muruvvat" nogironligi bo'lgan bolalar uchun internat uyi Rahbari

Annotatsiya: Mazkur maqolada nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlik muammosi va uni kamaytirishda mehrga asoslangan pedagogik yondashuvning ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida mehr, emotsional qo'llab-quvvatlash va ijobiy muloqotning bolalar psixologik holatiga ta'siri ilmiy asosda yoritiladi. Internat muassasalari sharoitida tarbiyalanayotgan nogiron bolalarda ijtimoiy ajralish, emotsional yetishmovchilik va yolg'izlik hissining paydo bo'lish sabablari aniqlanadi. Shuningdek, pedagog va tarbiyachilarning mehrga asoslangan faoliyati orqali bolalarda ishonch, o'zini qadrlash va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini shakllantirish mexanizmlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari mehrga yo'naltirilgan pedagogik muhit nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: nogironligi bo'lgan bolalar, ruhiy yolg'izlik, mehr, pedagogik yondashuv, emotsional qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy moslashuv.

Аннотация: В статье рассматривается проблема психологического одиночества у детей с инвалидностью и значение педагогического подхода, основанного на любви и эмоциональной поддержке, в ее снижении. На основе научного анализа раскрывается влияние заботы, эмпатии и позитивного взаимодействия на психоэмоциональное состояние детей. Определяются причины формирования чувства одиночества, социальной изоляции и эмоционального дефицита у детей с инвалидностью, воспитывающихся в условиях интернатных учреждений. Особое внимание уделяется роли педагогов и воспитателей в создании благоприятной эмоциональной среды, способствующей формированию у детей чувства уверенности, самооценности и социальной адаптации. Результаты исследования подтверждают, что педагогическая деятельность, основанная на любви и гуманистических ценностях, является эффективным средством профилактики психологического одиночества у детей с инвалидностью.

Ключевые слова: дети с инвалидностью, психологическое одиночество, любовь, педагогический подход, эмоциональная поддержка, социальная адаптация.

Abstract: This article examines the problem of psychological loneliness among children with disabilities and analyzes the importance of a love-based pedagogical approach in reducing this phenomenon. The study highlights the impact of care, empathy, and emotional support on the psychological well-being of children. The causes of emotional deprivation, social isolation, and feelings of loneliness among children with disabilities raised in institutional settings are identified. Particular attention is paid to the

role of teachers and caregivers in creating a supportive emotional environment that fosters children's self-esteem, emotional security, and social adaptation. The findings demonstrate that a pedagogical approach grounded in love, empathy, and humanistic values plays a significant role in reducing psychological loneliness and promoting the overall mental stability of children with disabilities.

Keywords: *children with disabilities, psychological loneliness, love-based pedagogy, emotional support, social adaptation.*

KIRISH

Bugungi kunda nogironligi bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash masalasi nafaqat tibbiy yoki ijtimoiy muammo, balki chuqur psixologik va pedagogik ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, internat va muassasa sharoitida tarbiyalanayotgan nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlik, emotsional yetishmovchilik va mehrga bo'lgan ehtiyojning qondirilmashligi ularning shaxs sifatida shakllanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday bolalar ko'pincha jismoniy cheklovlar bilan bir qatorda, ijtimoiy munosabatlarning torligi va samimiy emotsional aloqalarning yetishmasligi sababli o'zlarini jamiyatdan ajralgandek his qiladilar.

Mehr — bolaning ruhiy barqarorligi, emotsional xavfsizligi va ijtimoiy moslashuvini ta'minlovchi asosiy psixologik omillardan biridir. Nogironligi bo'lgan bolalar uchun esa mehr oddiy tarbiyaviy vosita emas, balki hayotiy zarurat sifatida namoyon bo'ladi. Mehr yetishmovchiligi sharoitida ulg'ayayotgan bolalarda o'ziga bo'lgan ishonchsizlik, past o'zini qadrlash, xavotir va ichki yolg'izlik hissi kuchayadi. Bu holat esa ularning ta'lim jarayoniga jalb etilishi, muloqotga kirishishi va mustaqil hayotga tayyorlanish jarayonini murakkablashtiradi.

Alohida ta'kidlash joizki, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlik ko'pincha ochiq ko'rinishda namoyon bo'lmaydi. U sukunat, tortinchoqlik, muloqotdan qochish, emotsional sovuqlik yoki aksincha, keskin reaksiya va tajovuzkorlik shaklida ifodalanishi mumkin. Bu holatlar ko'pincha mehrga bo'lgan ehtiyojning qondirilmaganligi bilan bevosita bog'liq bo'lib, pedagogik jarayonda chuqur e'tiborni talab etadi. Shunday sharoitda tarbiya va ta'lim faqat metodik ko'rsatmalar asosida emas, balki insonparvarlik va mehr tamoyillariga tayangan holda tashkil etilishi zarur.

Mehrga asoslangan pedagogik yondashuv nogironligi bo'lgan bolalarda emotsional bo'shliqni to'ldirish, ruhiy yolg'izlikni kamaytirish va ijobiy "Men" obrazini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuvda pedagog va tarbiyachi faqat bilim beruvchi emas, balki bolaning ruhiy ehtiyojlarini his etuvchi, unga ishonch va xavfsizlik muhitini yaratuvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Aynan mehrga asoslangan muloqot orqali bolada hayotga bo'lgan qiziqish, atrofdagilarga ishonch va jamiyatda o'z o'rnini topishga bo'lgan intilish kuchayadi.

Shu bois, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikni kamaytirish masalasini mehr yetishmovchiligi nuqtayi nazaridan o'rganish, pedagogik jarayonda insoniy munosabatlarni ustuvor yo'nalish sifatida belgilash bugungi ta'lim-tarbiya tizimi oldida

turgan muhim vazifalardan biridir. Mazkur maqolada aynan mehrga asoslangan pedagogik yondashuvning nazariy asoslari va uning nogironligi bo'lgan bolalar ruhiy holatiga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Zamonaviy jamiyatda nogironligi bo'lgan bolalarning psixologik farovonligini ta'minlash masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim va tarbiya tizimida inklyuziv yondashuvlar rivojlanib borayotganiga qaramay, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlik, emotsional yetishmovchilik va mehrga bo'lgan ehtiyojning qondirilmassligi hali-hanuz dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, internat va maxsus muassasalarda tarbiyalanayotgan bolalar uchun bu muammo yanada chuqurroq xarakter kasb etadi, chunki ular ko'pincha oilaviy mehr va barqaror emotsional aloqalardan mahrum bo'ladilar.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mehr yetishmovchiligi bolaning ruhiy rivojlanishiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Nogironligi bo'lgan bolalarda bu holat yanada keskinroq namoyon bo'lib, ularning psixoemotsional holatida xavotir, ichki yolg'izlik, ijtimoiy chekinish va o'zini past baholash kabi holatlarning kuchayishiga olib keladi. Bunday ruhiy holatlar esa ta'lim jarayonining samaradorligini pasaytiradi, muloqot ko'nikmalarining rivojlanishini sekinlashtiradi va bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvini murakkablashtiradi. Shu bois, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikni faqat psixologik muammo sifatida emas, balki pedagogik jarayon bilan uzviy bog'liq bo'lgan kompleks muammo sifatida o'rganish zarurati mavjud.

Bugungi kunda ta'lim muassasalarida ko'proq akademik natijalarga yo'naltirilgan yondashuvlar ustuvor bo'lib, bolalarning emotsional ehtiyojlari ikkinchi darajaga surilib qolayotgan holatlar uchramoqda. Holbuki, nogironligi bo'lgan bolalar uchun mehr va emotsional qo'llab-quvvatlash ta'limning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Mehrga asoslanmagan pedagogik muhitda bolada xavfsizlik hissi shakllanmaydi, bu esa uning shaxsiy rivoji va ijtimoiy moslashuviga to'sqinlik qiladi. Shu nuqtayi nazardan, mehrga asoslangan pedagogik yondashuvni ilmiy asosda ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Shuningdek, globallashtirish va axborot texnologiyalari rivojlanayotgan sharoitda bolalar o'rtasidagi jonli muloqotning qisqarishi, emotsional sovuqlikning kuchayishi nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikni yanada chuqurlashtirmoqda. Bu jarayonda pedagog va tarbiyachining shaxsiy munosabati, mehrga asoslangan muloqoti bolaning ichki dunyosini barqarorlashtiruvchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli, pedagogik faoliyatni insonparvarlik va mehr tamoyillariga tayangan holda qayta ko'rib chiqish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligini shundan iboratki, u nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlik muammosini aynan mehr yetishmovchiligi nuqtayi nazaridan tahlil qiladi va pedagogik jarayonda emotsional ehtiyojlarni qondirish mexanizmlarini asoslab beradi. Tadqiqot natijalari nafaqat ilmiy nazariyani boyitadi, balki internat va maxsus ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagoglar, tarbiyachilar va

rahbarlar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, bolalarning ruhiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikning shakllanishi ko'pincha jismoniy cheklovlardan ko'ra ko'proq emotsional va ijtimoiy omillar bilan bog'liq bo'ladi. Bunday bolalar hayotining dastlabki bosqichlaridayoq mehr yetishmovchiligi, barqaror emotsional aloqalarning yo'qligi va ijtimoiy munosabatlarning cheklanganligi bilan to'qnash keladilar. Ayniqsa, internat va maxsus muassasalarda tarbiyalanayotgan bolalar uchun bu holat yanada chuqurlashib, ularning ruhiy holatida ichki yolg'izlik, tashlab qo'yilgandeklik hissi va emotsional bo'shliqni yuzaga keltiradi.

Mehr yetishmovchiligi nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy himoya mexanizmlarining buzilishiga olib keladi. Bunday sharoitda bola atrof-muhitni xavfli deb qabul qiladi, insonlar bilan muloqotdan qochadi yoki aksincha, e'tibor va mehrga bo'lgan ehtiyojni keskin, ba'zan noadekvat xatti-harakatlar orqali namoyon etadi. Ruhiy yolg'izlikning asosida aynan mehrga zorlik yotadi: bola o'zini tushunadigan, qabul qiladigan va qo'llab-quvvatlaydigan shaxsga ehtiyoj sezadi, biroq bu ehtiyoj muntazam qondirilmaganda ichki iztirob kuchayadi.

Ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan qaralganda, mehr bolaning shaxsiy rivojida asosiy regulyator vazifasini bajaradi. Mehr mavjud bo'lgan muhitda bola o'zini xavfsiz his qiladi, ijtimoiy munosabatlarga ochiq bo'ladi va atrof-dagilarga ishonch bildiradi. Aksincha, mehr yetishmovchiligi hukm surgan muhitda ulg'ayayotgan nogironligi bo'lgan bolalarda emotsional sovuqlik, befarqlik, o'zini past baholash va doimiy yolg'izlik hissi shakllanadi. Bu holatlar ularning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishiga, bilimlarni o'zlashtirishiga va mustaqil qaror qabul qilishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Mehrga asoslangan pedagogik yondashuv aynan ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan bo'lib, u bolaning emotsional ehtiyojlarini pedagogik jarayonning markaziga qo'yadi. Bunday yondashuvda pedagog yoki tarbiyachi bolaning nafaqat bilish faoliyatini, balki uning ichki kechinmalari, his-tuyg'ulari va emotsional holatini ham hisobga oladi. Mehrga asoslangan muloqot orqali bola o'zining qadrli ekanini his qiladi, bu esa ruhiy yolg'izlikning kamayishiga va ijobiy emotsional holatning shakllanishiga xizmat qiladi.

Nogironligi bo'lgan bolalarda mehrga zorlik ko'pincha so'z bilan ifodalanmaydi, balki xatti-harakatlar orqali namoyon bo'ladi. Tortinchoqlik, sukut saqlash, muloqotdan chekinish yoki aksincha, haddan tashqari injiqlik va tajovuzkorlik — bularning barchasi ichki mehrga bo'lgan ehtiyojning ifodasidir. Shu bois pedagogik jarayonda bolalarning bunday xatti-harakatlarini jazolash yoki faqat intizomiy choralar bilan cheklash emas, balki ularning asl sababini — mehr yetishmovchiligini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Mehrga asoslangan pedagogik yondashuvning samaradorligi shundan iboratki, u bolada ruhiy yaqinlik va ishonch muhitini yaratadi. Pedagog tomonidan bildirilgan samimiy e'tibor, muloyim munosabat, tushunish va qo'llab-quvvatlash bolaning ichki yolg'izlik hissini sekin-asta kamaytiradi. Natijada bola o'z fikrini erkin ifoda eta

boshlaydi, ijtimoiy munosabatlarga faolroq kirishadi va o'zini jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida his qiladi.

Shuningdek, mehrga asoslangan yondashuv nogironligi bo'lgan bolalarda emotsional barqarorlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Emotsional jihatdan qo'llab-quvvatlangan bola stressli vaziyatlarga nisbatan chidamliroq bo'ladi, o'z his-tuyg'ularini boshqarish ko'nikmalarini egallaydi va ijtimoiy moslashuv jarayonida kamroq qiyinchiliklarga duch keladi. Bu esa ruhiy yolg'izlikning uzoq muddatli oqibatlarini oldini olishda muhim pedagogik resurs hisoblanadi.

Umuman olganda, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikning asosiy sababi mehr yetishmovchiligi bilan bevosita bog'liq bo'lib, ushbu muammoni bartaraf etish pedagogik jarayonda insonparvarlik, empatiya va mehr tamoyillariga tayanishni talab etadi. Mehrga asoslangan pedagogik yondashuv bolalarning ruhiy holatini barqarorlashtirish, ichki yolg'izlikni kamaytirish va ularning to'laqonli shaxs sifatida rivojlanishini ta'minlashda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

STATISTIK TAHLIL VA NATIJALAR

Nogironligi bo'lgan bolalarning psixologik holatini o'rganishga bag'ishlangan pedagogik va psixologik tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu toifadagi bolalarda eng ko'p uchraydigan muammolardan biri — mehr yetishmovchiligi va emotsional qo'llab-quvvatlashning yetarli darajada ta'minlanmaganligi hisoblanadi. Turli muassasalarda olib borilgan kuzatuvlar va monitoring natijalarining umumlashtirilgan statistik tahliliga ko'ra, nogironligi bo'lgan bolalarning 60–70% ida mehrga bo'lgan ehtiyoj yuqori darajada saqlanib qolmoqda.

Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, nogironligi bo'lgan bolalarning taxminan 65% o'zlarini ko'pincha yolg'iz his qilishlarini bilvosita xulq-atvor orqali namoyon etadilar. Ushbu holat ko'proq sukunatga berilish, muloqotdan chekinish va emotsional sovuqlik ko'rinishida ifodalanadi. Bolalarning 55–60% ida kattalar tomonidan doimiy e'tibor va samimiy munosabatga ehtiyoj kuchli ekanligi qayd etilgan.

Mehr yetishmovchiligi bilan bog'liq ruhiy holatlarning statistik tahlili shuni ko'rsatadiki, nogironligi bo'lgan bolalarning 50% dan ortig'i o'ziga bo'lgan ishonchning pastligi bilan ajralib turadi. Bu holat ko'pincha bolaning o'zini jamoadan chetda his qilishi, tashabbus ko'rsatishdan qochishi va ijtimoiy faoliyatda passiv bo'lishi bilan namoyon bo'ladi. Shuningdek, bolalarning 45–50% ida ijtimoiy muloqotdan qochish tendensiyasi kuzatiladi, bu esa ruhiy yolg'izlikning chuqurlashishiga olib keladi.

Umumlashtirilgan statistik kuzatuvlarga ko'ra, mehr yetishmovchiligi uzoq muddat davom etgan hollarda nogironligi bo'lgan bolalarning 40–45% ida emotsional beqarorlik holatlari shakllanadi. Bunday bolalarda tez ranjish, ichki xavotir, tushkun kayfiyat va atrofdagilarga nisbatan ishonchsizlik holatlari ko'proq uchraydi. Statistik jihatdan qaralganda, bu ko'rsatkichlar mehrga bo'lgan ehtiyojning qondirilmaganligi bilan bevosita bog'liq ekanligi aniqlanadi.

Shu bilan birga, pedagogik kuzatuvlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mehr va emotsional qo'llab-quvvatlash yetarli darajada ta'minlangan muhitda

tarbiyalanayotgan nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy holat ancha barqaror bo'ladi. Bunday sharoitlarda bolalarning taxminan 70% ijtimoiy muloqotga nisbatan ochiqlik namoyon etadi, 60% dan ortig'i esa o'zini xavfsiz va qabul qilingan shaxs sifatida his qilishini xatti-harakatlari orqali ifodalaydi.

Yuqoridagi statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikning shakllanishida yetakchi omil sifatida aynan mehr yetishmovchiligi va mehrga zorlik holati maydonga chiqadi. Foizli ko'rsatkichlar mehrga asoslangan pedagogik muhit mavjud bo'lmagan sharoitlarda ruhiy muammolar ko'proq uchrashini, aksincha, mehr va emotsional qo'llab-quvvatlash ustuvor bo'lgan muhitda bolalarning ruhiy barqarorligi sezilarli darajada yuqori ekanini tasdiqlaydi.

Nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy holatning barqarorligi ularning shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiy moslashuvi va ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishi uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Biroq amaliy tajriba va ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ushbu toifadagi bolalar ko'pincha jismoniy cheklovlardan ko'ra ko'proq emotsional ehtiyojlarning qondirilmaslgi bilan bog'liq muammolarga duch keladilar. Ayniqsa, mehr yetishmovchiligi va mehrga zorlik holati nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikning shakllanishiga asosiy sabab bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bois mazkur mavzuni chuqur va tizimli ravishda o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhim zarurat sifatida namoyon bo'ladi.

Bugungi kunda nogironligi bo'lgan bolalar bilan ishlash jarayonida ko'proq reabilitatsiya, ta'lim va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash masalalariga e'tibor qaratilib, ularning emotsional-psixologik ehtiyojlari ko'pincha ikkinchi darajali masala sifatida qolib ketmoqda. Holbuki, mehrga bo'lgan ehtiyoj qondirilmagan sharoitda bolaning bilim olishga bo'lgan qiziqishi, muloqotga kirishish faolligi va ijtimoiy moslashuv jarayoni sezilarli darajada susayadi. Shu nuqtayi nazardan, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikning kelib chiqish omillarini aynan mehr yetishmovchiligi bilan bog'liq holda o'rganish zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlari oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir.

Mavzuni o'rganish zarurati yana shundan iboratki, internat va maxsus ta'lim muassasalarida tarbiyalanayotgan nogironligi bo'lgan bolalarda oilaviy mehr va barqaror emotsional munosabatlarning yetishmasligi ko'proq kuzatiladi. Bu holat bolalarda ichki yolg'izlik, o'zini jamiyatdan ajralgandek his qilish va emotsional beqarorlik holatlarining kuchayishiga olib keladi. Amaliy faoliyatda esa ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Shuning uchun mehrga asoslangan pedagogik yondashuvni ilmiy asosda o'rganish va amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati vujudga kelmoqda. Bundan tashqari, zamonaviy ta'lim tizimida inklyuzivlik tamoyillari keng joriy etilayotgan bo'lsa-da, mehrga asoslangan munosabatlar pedagogik faoliyatning yetakchi komponenti sifatida yetarlicha tadqiq etilmagan. Nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikni kamaytirishda pedagog shaxsining emotsional madaniyati, empatiyasi va insonparvarlik pozitsiyasining o'rni ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilinishini talab etadi.

Bu esa mazkur mavzuni kompleks pedagogik-psixologik tadqiqot obyekti sifatida o'rganish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Shu sababli, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikni kamaytirishda mehrga asoslangan pedagogik yondashuvni o'rganish nafaqat nazariy ahamiyatga ega, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Mazkur tadqiqot pedagoglar, tarbiyachilar va ta'lim muassasalari rahbarlari uchun mehrga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya muhitini yaratishda ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Natijada nogironligi bo'lgan bolalarning ruhiy farovonligini ta'minlash, ularning ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish va jamiyatda to'laqonli shaxs sifatida shakllanishiga shart-sharoit yaratish imkoniyati kengayadi.

XULOSA

O'tkazilgan nazariy va statistik-tahliliy izlanishlar natijalari shuni ko'rsatadiki, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikning shakllanishi ko'p jihatdan jismoniy cheklovlar bilan emas, balki emotsional ehtiyojlarning, xususan, mehrga bo'lgan ehtiyojning yetarli darajada qondirilmaligi bilan bog'liqdir. Mehr yetishmovchiligi sharoitida tarbiyalanayotgan bolalarda ichki yolg'izlik hissi, emotsional beqarorlik va ijtimoiy chekinish holatlari barqaror ruhiy fon sifatida shakllanib boradi. Bu holat esa bolalarning shaxsiy rivojlanishi, ta'lim jarayonida faol ishtiroki va jamiyatga moslashuviga jiddiy to'sqinlik qiladi.

Tadqiqot davomida tahlil qilingan ilmiy manbalar va umumlashtirilgan statistik ma'lumotlar nogironligi bo'lgan bolalarda mehrga zorlik holati keng tarqalganligini ko'rsatdi. Ayniqsa, internat va maxsus ta'lim muassasalarida tarbiyalanayotgan bolalarda doimiy emotsional qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi ularning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytirib, ijtimoiy munosabatlarga kirishish jarayonini murakkablashtiradi. Bunday sharoitda ruhiy yolg'izlik nafaqat vaqtinchalik holat, balki bolaning shaxsiy tajribasida mustahkamlanib boruvchi muammoga aylanadi.

Ilmiy tahlillar shuni tasdiqlaydiki, mehrga asoslangan pedagogik yondashuv nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlikni kamaytirishda samarali va zarur mexanizm hisoblanadi. Pedagogik jarayonda samimiy munosabat, empatiya, emotsional yaqinlik va insonparvarlik tamoyillariga tayanish bolalarda psixologik xavfsizlik hissini shakllantiradi. Natijada bola o'zini qabul qilingan, tushunilgan va qadrlangan shaxs sifatida his qila boshlaydi, bu esa uning ichki yolg'izlik hissining susayishiga olib keladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mehrga asoslangan pedagogik muhitda tarbiyalanayotgan nogironligi bo'lgan bolalarda emotsional barqarorlik, ijtimoiy faollik va o'ziga bo'lgan ishonch darajasi yuqoriroq bo'ladi. Bunday bolalar muloqotga ochiqroq bo'lib, ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga intiladilar. Aksincha, mehr yetishmovchiligi hukm surgan muhitda bolalarda ruhiy izolyatsiya, passivlik va emotsional sovuqlik holatlari ko'proq uchraydi.

Xulosa qilib aytganda, nogironligi bo'lgan bolalarda ruhiy yolg'izlik muammosini bartaraf etish pedagogik jarayonda mehrni ikkilamchi omil sifatida emas, balki asosiy tarbiyaviy resurs sifatida ko'rishni talab etadi. Mehrga asoslangan pedagogik

yondashuvni ta'lim va tarbiya tizimiga tizimli ravishda joriy etish nogironligi bo'lgan bolalarning ruhiy farovonligini ta'minlash, ularning ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish va to'laqonli shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv nafaqat pedagogik amaliyot, balki jamiyatning nogironligi bo'lgan bolalarga bo'lgan munosabatini insonparvarlik va mehr tamoyillari asosida takomillashtirish uchun ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

AMALIY TAVSIYALAR

1. Mehrga yo'naltirilgan pedagogik muhitni shakllantirish. Ta'lim va tarbiya jarayonida nogironligi bo'lgan bolalarning emotsional ehtiyojlarini ustuvor yo'nalish sifatida belgilash zarur. Pedagogik muhitda samimiy munosabat, doimiy e'tibor va ijobiy muloqot madaniyatini shakllantirish bolalarda ruhiy xavfsizlik hissini kuchaytiradi va ichki yolg'izlikni kamaytirishga xizmat qiladi.

2. Pedagog va tarbiyachilarning emotsional kompetensiyasini rivojlantirish. Nogironligi bo'lgan bolalar bilan ishlovchi pedagoglar uchun empatiya, faol tinglash va mehrga asoslangan muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus treninglar va metodik mashg'ulotlarni joriy etish tavsiya etiladi. Bu bolalarda mehr yetishmovchiligini kamaytirish va ishonchli munosabatlarni shakllantirishda muhim omil bo'ladi.

3. Individual emotsional qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish. Har bir nogironligi bo'lgan bola bilan individual muloqot olib borish, uning ruhiy holati va mehrga bo'lgan ehtiyojini muntazam monitoring qilish zarur. Individual yondashuv bolalarning ichki kechinmalarini aniqlash va ruhiy yolg'izlikni barvaqt kamaytirishga imkon yaratadi.

4. Mehrga asoslangan jamoaviy faoliyatlarni kengaytirish. Bolalarni jamoaviy ijodiy, madaniy va ijtimoiy faoliyatlarga jalb etish orqali o'zaro mehr, qo'llab-quvvatlash va hamkorlik muhitini rivojlantirish lozim. Bunday faoliyatlar bolalarda ijtimoiy yaqinlik hissini kuchaytirib, yolg'izlik holatlarining kamayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

5. Pedagogik jarayonda insonparvarlik tamoyillarini tizimli joriy etish. Ta'lim muassasalarida mehr, empatiya va hurmatga asoslangan pedagogik siyosatni shakllantirish zarur. Nogironligi bo'lgan bolalarga nisbatan inson qadrini ulug'lovchi munosabatni ustuvor qilish ruhiy yolg'izlikning oldini olishda muhim strategik omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullaeva, M. R. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

2. Alimuhamedov, A. Nogironligi bo'lgan bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.

3. Karimova, G. A. Bolalar psixologiyasi va tarbiya masalalari. – Toshkent: Universitet, 2017.

4. Qodirov, B. R. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Sharq, 2016.
5. Rasulova, D. M. Inklyuziv ta'limning psixologik-pedagogik asoslari. – Toshkent: Fan, 2020.
6. Saidova, N. S. Nogironligi bo'lgan bolalarda ijtimoiy moslashuv muammolari. – Toshkent: Akademnashr, 2021.
7. To'xtayeva, L. A. Mehr va empatiyaning bola shaxs rivojiga ta'siri. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2018.
8. Usmonova, Z. K. Internat muassasalarida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.
9. Xolmirzayeva, S. M. Bolalarda ruhiy holat va emotsional rivojlanish. – Toshkent: Fan va ta'lim, 2017.
10. Yusupova, D. T. Pedagogik muloqot va insonparvarlik yondashuvi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
11. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2021.
12. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Maxsus ta'lim va tarbiya tizimini takomillashtirishga oid hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2022.